

ZNAČAJ FILOSOFSKOG DJELA PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Marija Brida

U suvremenoj hrvatskoj filozofiji ističe se svojom originalnošću i sistematskom cjelovitošću djelo Pavla Vuk-Pavlovića. Premda nije rodom sa Hvara niti je na našem otoku službovao, on je ipak s njime povezan preko obitelji maestra Antuna Dobronića, s čijom kćerkom dr Leljom se je 1947. god. u Zagrebu vjenčao, te je od tada ne samo gotovo redovito provodio dio ljeta u Jelsi, nego je bio i živo zainteresiran za kulturno-povijesna zbivanja na otoku i u tom smislu održavao veze sa predstavnicima te grane odvašnijeg kulturnog života. Stoga smatramo da će biti od interesa da se hvarska javnost upozna sa glavnim momentima njegova života i rada.

Pavao Vuk-Pavlović rođen je 9. II 1894. u Koprivnici, u obitelji odvjetnika. God. 1912. maturirao je na Gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu, a zatim 4 semestra studira filozofiju, estetiku i druge humanističke discipline na univerzitetu u Leipzigu. Na njegovo filozofsko formiranje osobito su utjecali Husserl, Meinong, Volkelt i Wundt. Već u studentskim danima pokazuje izrazitu tendenciju prema samostalnosti svojih misaonih stavova, što je zapaženo od njegovih nastavnika, posebno od Volkelta kod kojega je radio u seminarima. — 1914. je mobiliziran, a nakon završetka rata studira filozofiju i njemački jezik na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Iz filozofije sluša predavanja Đ. Arnolda, A. Bazale i Vi. Dvornikovića; 31. siječnja 1921. promoviran je za doktora filozofije. Zatim usavršava svoja znanja iz filozofije i pedagogije u Berlinu, a 24. IV 1922. polaže na Sveučilištu u Zagrebu profesorski ispit. U rujnu 1922. imenovan je nastavnikom na III realnoj gimnaziji u Zagrebu, gdje radi po tada najnaprednijim pedagoškim metodama. Ističe se kao kulturni radnik, predavačima i znanstvenim djelima iz područja filozofije. God. 1928. imenovan je za profesora teorijske i praktičke filozofije na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu, a 3. III 1929. je izabran za docenta filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U tom zvanju, s prekidom za vrijeme II svjetskog rata kad je bio pensioniran, ostao je do 1948. godine. Kroz to vrijeme izlazila su njegova značajna filozofska i pedagoška djela. — God. 1958. izabran je za izvanrednog profesora Filozofskog fakulteta Univerziteta u Skoplju, a 1961. za redovnog profesora istog fakulteta. Kao predstojnik katedre za filozofiju u Skoplju, Vuk-Pavlović je veoma zaslužan za obrazovanje mladih kadrova i organizaciju rada iz filozofijskih disciplina. Institut za estetiku na Univerzitetu u Skoplju, koji je on osnovao, nosi njegovo ime. — God. 1969. Vuk-Pavlović je odlikovan Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem. — Nakon što je 1972. prešao u mirovinu, Vuk-Pavlović je nastavio, u svojoj užoj domovini u Zagrebu, sa teoretskim i praktičkim radom, kao član Hrvatskog filozofskog društva, na razvijanju naše filozofske misli. — Umro je 13. studenoga 1976. — Vuk-Pavlović je sudjelovao u radu većeg broja filozofskih kongresa u raznim zemljama Evrope, a izabran je članom sljedećih ustanova: Accademia del Mediterraneo (Palermo—Roma)

1959., Institut International d'Études européennes »A. Rosmini« (Bolzano) 1957., Société européenne de culture (Venezia) 1961., Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland (Zapadna Njemačka) 1962., Accademia Internazionale »Neocastrum« — Arti, Scienze, Lettere (Nicastro) 1965.

Problemsko-sadržajan raspon koji Vuk-Pavlović obuhvaća svojim djelima¹ — oko 50 filozofskih rasprava, 5 knjiga i 3 zbirke pjesama — veoma je širok te se proteže od spoznajnoteoretske i ontološke problematike do filozofije umjetnosti, odgoja te filozofije povijesti i kulture. Ta je sadržajna mnogolikost suštinski ujedinjena u temeljnoj Vuk-Pavlovićevoj tezi o doživljaju kao bitnom ishodištu i, u vezi s time, sistematskom jedinstvu njegove filozofije. Vuk-Pavlovićev način promatranja doživljaja bitno je fenomenološki, tj. ne postavlja se u pitanje opstojnost danog doživljaja niti ga se nastoji svesti na nešto drugo (recimo, na biološku ili ekonomsku osnovu) ili iz toga drugog kauzalno izvesti, nego se doživljaj razmatra naprosto kao zazbiljna pojava čiji imanentni smisao — bistvo,² eidos, logos — treba prozreti. Iako je na formiranje ovih Vuk-Pavlovićevih stavova neizbježno utjecala Husserlova fenomenologija, njegova su istraživanja ipak u velikoj mjeri samostalna. Naročito se to očituje u tome što se Vuk-Pavlović metodološki uopće ne služi transcendentnom dimenzijom, koja karakterizira Husserlovu fenomenologiju. Za razliku od toga, doživljaj je shvaćen kao konkretizacija zbiljske struje života, kao činjenica kojom »ulazi, smjelo bi se reći, svjetlost u život, njome biva on u bitnosti svojoj budan«.³ Ontološki značaj doživljajâ, tj. da se njima »življenje u punoći osvjetljava«⁴ proizlazi dakle iz njihove ontičke pripadnosti životu koji se u njima razbuđuje stupajući na prag svijesti, ali se od te svijesti ne razdvaja nego upravo pomoću nje nalazi vlastito osmišljenje koje ga kao ljudski život razlikuje od samo animalnoga i vegetativnog. Nije dakle potrebno, smatra Vuk-Pavlović, transcendentnom redukcijom izolirati doživljaj u područje čistog subjekta, u transcendentni ego, da bi se mogla apodiktičnom izvjesnošću prozreti njegova bitnost, nego baš suprotno, učiniti svjesnim njegove veze sa realnošću iz koje je ponikao i koja se u njemu djelomično osvještava. Potrebno je, međutim, naći primjerene metodske postupke kojima će se voditi prema što većoj evidentnosti smisao te svjesnosti.

Rješavajući te probleme, Vuk-Pavlović je u SPOZNAJI I SPOZNAJNOJ TEORIJI (1926) razradio doživljajno utemeljenje svoje filo-

¹ Popis radova Pavla Vuk-Pavlovića može se naći u izdanjima Sveučilišne naklade Liber (Zagreb, Savska cesta 16): Pavao Vuk-Pavlović, *Duševnost i umjetnost*, Zgb, 1976.; Marija Brida, *Pavao Vuk-Pavlović, čovjek i djelo*, Zgb, 1974.

² Za taj pojam (inače analogan onome što Husserl označuje kao »Wesen« i, u kasnijim radovima većinom, »eidos«) upotrebljava Vuk-Pavlović termin uvedenog oblika jer ga izvodi iz »biti«, a ne iz »bivstvovati« (čemu bi odgovarao uobičajen oblik »bivstvo«). Uopće je njegova terminologija veoma precizna i principijelno značajna za označavanje filozofskih pojmova; takvi su, recimo, termini »zazbiljnost« — »zbilja«, od kojih drugi ima čisto ontičko značenje, a prvi ontičko-ontološku puninu doživljajnih totaliteta. U vezi s time umjesno je ovdje također napomenuti da riječ »filosofija« u svim Vuk-Pavlovićevim radovima dolazi u ovoj obliku, kao i u većine starijih hrvatskih filozofa (neumjesnost transkripcije te grčke riječi prema latinskom izgovoru pojačana je time što grčka riječ »zófos« znači »mrak«).

³ P. Vuk-Pavlović, *Duševnost i umjetnost*, Zgb, 1976., str. 80. (U ovoj knjizi su sabrani Vuk-Pavlovićeve rasprave iz područja estetike i filozofije umjetnosti, koje su u našim časopisima izlazile pretežno 60-tih godina).

⁴ L. c.

zofije. On tu započinje svoja razmatranja razlikovanjem triju doživljajnih slojeva: »prastava znanja«, »bistva« i »međustava znanja«. Kao fenomenalno i logički nezavisni daju se ti slojevi zasebno zahvatiti, no u svojoj doživljajnoj nesamostalnosti pripadaju jedinstvenom totalitetu doživljaja. Ontički fundamentalan je »prastav znanja«. To je sloj čistog postojanja doživljenog sadržaja, dakle predlogički sloj koji stoji onkraj kategorijalnih određenja te kao takav »*niti treba obrazloženja niti je pristupan dokazu*«. ⁵ On obuhvaća širok registar od prostih opažaja i zamjedbi boja, zvukova itd. do kompleksnih tvorevina koje tvore doživljajne temelje svake autentične filozofije, umjetnosti i drugih grana kulturnog stvaranja. Budući da bez njega nema ne samo originalnog stvaralaštva, nego niti istinskog razumijevanja stvorenoga, javljaju se na raznim područjima kulture pokušaji da se preko posredovanog znanja utječe na buđenje ovih doživljajnih osnova. — Stojeći s onu stranu kategorijalnih određenja, sloj prastavno znanoga stoji također s onu stranu relacije subjekt-objekt, svjesnost-predmetnost. Te fenomenalne opreke razlučuju se u »međustavu znanja« koji je još uvijek predspoznajan, ali uključuje logičke principe identiteta i proturječja te se na tome stupnju znanja utvrđuje što neka činjenica nije, tj. utvrđuje se logičko mjesto prastavno doživljenih činjenica, premda još nije spoznatna njihova pozitivna bitnost. Tako međustavne negacije, vladajući se prema logičkoj zakonitosti, posreduju između prastava i bivstva. Razlikujući se kao određivanje i određeno, dohvaćanje i dohvaćeno — funkcija i predmet (svjesnost i predmetnost) se razlučuju u opreke. Kao refleks funkcije na predmetu očituje se međutim »zazbiljnosni karakter predmeta« koji u sebi usredotočuje opredmećenje doživljajnog aktualiziranja, jer doživljajna funkcija, prelazeći u međustavu u logički određenu »svjesnost«, zadržava ipak svoju iskonsku vezu s neposrednošću prastava. Dok se određivanje logičkog mjesta činjenice vrši prema principu neproturječja, aktualiziranje njezine opstojnosti u vidu zazbiljnosnog karaktera uvjetovano je zakonom dovoljnog razloga. Na temelju tih zakonskih određenja je moguće da se fenomenalnim slojem međustava znanja pripremi uvid u to »*u kojem se smjeru znana opstojnost vezana o smisao*«, ⁶ naime da se pripremi uvid u pozitivno određenje bivstva. To pozitivno određenje bistva jest spoznaja, a »bistvo« kao kristalizaciono središte smisla spoznajnog doživljaja je »*onaj konstitutivni faktor koji činjenicu u njenu nagome postojanju veže uz zazbiljni smisao*«. ⁷ Spoznaja kao zahvaćaj određenog bistva jest dakle smisaono ujedinjavanje fenomenalno i logički različitih doživljajnih komponena prastava i međustava u nadređenu im kompleksiju ili »predmet višega reda«. U toj kompleksiji »bistvo« jest konstitutivni moment sinteze kojom se prastav i međustav, kao fundamenti kompleksije, ujedinjuju u relaciju čija zakonitost sa svoje strane uvjetuje spoznaju bistva. Spoznaja je dakle omogućena uzajamnim smisaonim djelovanjem bistva i doživljajnih relata koji ga fundiraju.

⁵ P. Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija*, Zagreb, 1926, str. 22.

⁶ Isto, str. 33.

⁷ Isto, str. 26.

Otkrivanje i eksplikacija doživljajnih slojeva prastava i međustava znanja i bistva te njihove sinteze u spoznaji, jedan je od zahvata u kojima dolazi do izraza originalnost Vuk-Pavlovićeve misli. Ima djelomičnog podudaranja sa drugim misliocima, ali u drugačijem sklopu problema. Mislim da spoznaju kao »zrenje bistva« bolje tumači ova Vuk-Pavlovićeva koncepcija fenomenološke sinteze fenomenalnih relata doživljaja, nego kroz različite stupnjeve provedena Husserlova metoda redukcije. — S obzirom na troslojnost doživljaja postoji analogija sa strukturom Hegelove dijalektike. No, dok kod Hegela apstrakcija od doživljajne uvjetovanosti pojma odvodi u metafiziku trijadnih nizova, ostaje Vuk-Pavlović na terenu razmatranja doživljajne zbilje, u kojemu pozitivna i negativna određenja kroz koja prolazi predmetnost u njezinu aktualiziranju nemaju metafizički značaj, nego su to logički i fenomenalni nalazi spoznajne funkcije.

Konstituirajući se u dimenziji smisla, »bistvo« pripada kategorijalnom području stanovite znanosti te u tom smislu sačinjava određenu predmetnost povezanu sa drugim bistveno određenim ili odredivim predmetnostima tog područja. Smislaoni kontinuitet kategorijalnih područja ne stapa dakle predmetnosti međusobno, nego fundira njihovu diskretnost i jednoznačnost njihovih bistvenih određenja. Na primjer, određena zraka žute svjetlosti dobiva njezinim kvantnim oznakama jednoznačno mjesto unutar predmetnog područja optike. Veze, koje joj po zakonima kvantne teorije određuju mjesto kao predmetu znanosti, povezuju je ujedno sa zračenjem većih i manjih frekvencija ali tako da njezina jednoznačnost ostaje sačuvana. Smisao optičkih teorija također se ne afirmira sam sobom, kao izdvojen, nego po njegovoj uvrštenosti u šira kategorijalna područja fizike. Bistvo pojedinih predmetnosti unutar znanstvene spoznaje ne osmišljava se dakle izdvojenim, izoliranim stavovima, nego se temelji na cjelovitom smislu kategorijalnih područja.

Kad međutim određujemo bistvo »stvari« od koje je reflektirana ona zraka žute svjetlosti, recimo, jedne brončane fibule, u našem će se određivanju presijecati više znanstvenih područja: kemije, fizike, mineralogije, arheologije, estetike itd. Takvo će bistvo ostati uvijek donekle neodređeno uslijed neograničene mogućnosti novih aspekata u kojima može biti razmatrano, a koji mogu proizlaziti kako iz teoretskih, tako i iz praktičkih motiva. Za ovakve istraživačke postupke u kojima se presijecaju teorija i praksa, Vuk-Pavlović upotrebljava termin »nauka«, a za one koji su čisto teoretske prirode, tj. kojima se određuje bistvo predmeta unutar jednog znanstvenog područja, služi se terminom »znanost«. — Uočavanje ovih razlika u istraživačkoj problematici, kao i mogućnosti njihove interakcije, pridonosi razrješavanju mnogih problema; između ostalog, u filozofiji razrješava principijelnu nerješivost problema »supstancije« koji, proizlazeći iz statički interpretirane Aristotelove ontologije, još i danas znade ponekad biti podloga dogmatskim sporovima.

Najdublje metodološke razlike istraživačkog pristupa doživljaju označuje Vuk-Pavlović kao »metempirički stav« i »empirički stav«.

Prvi je totalitaran pristup kojim se doživljaj zahvaća u njegovoj cjelovitosti, a drugi parcijaliziran pristup kojim se kombiniraju pojedine logički i fenomenalno nezavisne doživljajne komponente. Dok ovaj sadržajno i metodski obilježava prirodne i racionalno-egzaktne znanosti, prvi je karakterističan za filozofsku spoznaju kao i za sve one čovjekove aktivnosti kojima se nastoji razotkriti, pa i stvaralački oblikovati, bitnost doživljajnih cjelovitosti kao takvih, kao što je to u umjetnosti, suštinski usmjerenoj međuljudskoj komunikaciji, društveno-preobražavajućem djelovanju itd.

Spoznaja kao određenje bistva u smislu empiričkog spoznajnog stava sastoji se dakle u zakonskom uvrštenju svjesnom funkcijom zahvaćenog sadržaja u predmetno područje znanosti kojoj on pripada; korelacija subjekt-objekt očituje se u razdvojenosti njezinih relata, tj. smisao predmeta se konstituira nezavisno od doživljaja kojim je aktualiziran. Za razliku od toga, u metempiričkome spoznajnom stavu relati se promatraju kao doživljajno nesamostalni, pripadajući jedinstvenoj cjelovitosti doživljaja, što se postiže posebnim aktom koncentracije, koji prozire kompleksno doživljajno jedinstvo. Tim uvidom u jedinstvo doživljajnog totaliteta savladava se empirički rascjep subjekta-objekta, a specifičnost samog uvida se očituje u specifičnosti njime doživljenih vrednota: istine, ljepote, itd. Nedvoumnu sigurnost do koje može voditi takav uvid — bliz intuiciji shvaćenju ne kao jednostavno već kao kompleksno jedinstvo — označuje Vuk-Pavlović terminom očitost (evidencija) karakterizirajući je kao onaj »*momenat vezan uz doživljaj spoznaje, koji se — slikovito govoreći — tako nekako očituje, kao da se duh spoznavajući u nekom samodomišljaju ili samooglednom uvidu na sebe poziva*«. ⁸ Očitostnim uvidom prozire se naime slaganje (odnosno, neslaganje) subjektivne izvjesnosti i objektivnog valjanja kao korelatâ doživljajne kompleksije te se njihovo slaganje vrednuje kao istina. Iz doživljaja očitosti otvara se, prema tome, pogled na sferu valjanja, tj. na problematiku osnovnih bistvenih zakonitosti specifičnih vezama i oprekama relata spoznavanje-spoznato, istina, kao evidentno slaganje tih relata, jest vrednota koja dominira zakonitošću sfere valjanja. Bez mogućnosti evidentnog uviđaja u smislenu slaganje ili neslaganje subjektivnih i objektivnih korelata ne bi bila moguća nikakva znanstvena spoznaja, pa niti ona empirička jer se i ova, svjesno ili nesvjesno, oslanja na zakonitosti svojstvene doživljajnim kompleksijama koje obuhvaćaju specifičnosti subjekt-objekt relacije. Razmatranje bitnosti spoznaje, tj. teorija o spoznaji, moguće je, dakle, jedino kao teorijski adekvatno razmatranje doživljajne kompleksije kao takve, tj. kao »*metempirički stav metempiričkog predmeta*« koji može doći do istraživalačkog ozbiljenja u znanstvenom području metempirike, kao znanosti u čijim filozofsko-sintetičnim zahvatima mogu naći svoje zakonsko mjesto rezultati posebnih egzaktnih znanosti (u ovom slučaju psihologije i teorije predmeta), fundirajući kompleksnije spoznaje sinteze. U svim svojim granama metempirika je prožeta takvom specifično filozofskom koncentracijom spoznaje, jer se teorijski adekvatan metempirički spoznajni stav konstituira »*u nekom dubljem doživljajnom*

⁸ Isto, str. 193.

sloju, određivanje rečeno, u sloju, gdje konačno valja naći i onaj filozofski pradoživljaj, u kojemu mora da ima svoj izvor i svaka neka konkretna izvorna filozofija«. ⁹

Razlikovanje »empiričkog« i »metempiričkog« pristupa problematiki karakterizira i ostala Vuk-Pavlovićeva istraživanja kulturnog stvaralaštva, a budući da je uvid u takve oblike ljudskog djelovanja u bitnosti moguće jedino kao totalitaran pristup doživljaju, njegova se pedagoška istraživanja suštinski očituju kao filozofija odgoja, sociološko-povijesna, kao filozofija društva, estetička kao filozofija umjetnosti, itd. Tako se u LIČNOSTI I ODGOJU (1932) ističe da pedagoški odnos odgajanič-odgajatelj može postići svoj cilj, tj. gajenje bitno ljudskih vrijednosti putem razvijanja odgajaničove ličnosti, jedino ukoliko je uklopljen u doživljajnu cjelovitost ne izoliranih individuuma, već društveno povezanih ličnosti. Empirički postupci unutar pedagoškog odnosa imaju značaj samo pomoćnih komponenata u odgojno-obrazovnom procesu. Ukoliko bi takvi postupci kao, recimo, tehnicistički-razumsko obrazovanje jednostrano usmjereno prema unapred određenim ciljevima, razni oblici emocionalnog zastrašivanja itd., dobili prevagu, odgoj bi prešao u dresuru koju karakterizira moć, tj. onaj oblik društvenog odnošenja koji koncentrirajući se u stanovite centre sputava slobodno razvijanje ostalih, jer nastoji da se ovi razvijaju samo parcijalno i u ovisnosti od centara moći. Time se narušava sloboda odgajateljskog procesa kao i odgajateljska ljubav koja je njegov bitan uvjet, te i sam proces prelazi u vlastitu suprotnost, naime umjesto stvaralačkog razvijanja slobodnih ličnosti, usmjerava se na formiranje individuuma sklonih da se podređuju drugima i da druge sebi podređuju. — U tom smislu te dvije tendencije, tj. ljubav koja je usmjerena prema slobodnom i svestranom afirmiranju čovjeka i moć koja podređuje interese čovjeka interesima grupa koje se izdvajaju u međusobno suprotstavljene centre nadređenosti i podređenosti, postaju temeljni antropološki principi Vuk-Pavlovićeve filozofije društva. Između njih, kao krajnjih polova, oscilira realno društveno događanje te se, uz druge činioce, takvo osciliranje izražava i u povijesnom društvenom procesu. (Nemoguće je ovdje ulaziti u širok sklop problema koje Vuk-Pavlović razmatra u svojim ranijim i kasnijim radovima iz tog područja, kao na primjer, O ZNAČENJU POVIJESNIH SMJERANJA (1974), i drugim).

Jedna od značajnih crta Vuk-Pavlovića kao čovjeka i mislioca jest njegova zainteresiranost za umjetnost i estetičku problematiku. On je i počeo svoj rad, već u mladoj dobi, literarnim pokušajima, a u toku čitavog života se je, uz tipično filozofska djela, izražavao i u stihovima. Stihovi su mu veoma nejednake vrijednosti, no ima među njima i takvih, kojima postizava najveću pregnantnost svoje filozofske misli. Stoga je razumljivo da filozofija umjetnosti i problemi estetike zauzimaju u njega značajno mjesto i nije slučajno da je upravo kroz istraživanja tog područja Vuk-Pavlović formulirao neke stavove bitne za čitav njegov filozofski sistem. Tako razmatrajući doživljavanje lijepoga — kao prividan paradoks »upredmećene duševnosti« — ističe neograničenu otvorenost ljepotnoga zora u kojemu (kroz njegove razne specifikacije kao uzvišeno, tragično, smiješno, groteskno itd.) »estetsko doživljavanje, kolikogod u bitnosti bilo vrijednosno svojevrsno, dolazi prirodno u do-

dir s pojavom svekolike ljestvice vrednota»,¹⁰ što dalje stoji u vezi sa širokim rasponom doživljajnih slojeva koji u estetskom doživljavaju aktivno učestvuju. To što u estetskom doživljaju bitno sudjeluju svi slojevi, od osjetilnosti do vrijednosnog zrenja, pruža Vuk-Pavloviću pogodnu priliku da njegovom analizom formulira svoj pogled na ontološku strukturu zazbiljnosti. Strukturno jedinstvo zazbiljnosti izgrađuju, po tome nazoru, tri činioca: duševno bivane kao vremenotvoran činilac koji se sastoji u kontinuiranom toku duševnih sadržaja; duhovnih bitaka koji, kao čisti smisao, jest diskretan i bezvremen; zamjetna tvarnost karakterizirana rasežnošću putem koje se očituje kao tjelesnost te, obuhvaćena duševnom funkcijom zamjećivanja, dobiva svoje mjesto u prostoru i vremenu. Zamjetna tvarnost omogućuje svojim svojstvima posredovanje među oprekama prvih dvaju činilaca jer je po svojoj plastičnosti pristupačna preobražavanjima putem kojih joj smisaona komponenta duha povjerava sadržajnost duševnosti. Postajući tako »nosilac značenja«, igra zamjetna tvarnost značajnu ulogu u komunikaciji svjesnih bića. Sačuvane u materijaliziranim oblicima mogu tvorevine duhovnog bitka (umjetnine, pisani spomenici itd.) uvjetovati komunikaciju između svjesnih bića među kojima nema direktnog prostorno-vremenskog dodira, pa i između vremenski udaljenih generacija. Premda zamjetna tvarnost nema bezvremenu postojanost duhovnog bitka, ona po svojoj prostorno-vremenskoj rasežnosti i relativnoj stabilnosti omogućuje sinhronično i dijahronično saopćavanje smisla i time je jedan od bitnih uvjeta povijesnog procesa.

Sudjelujući na singularan način, sa različitom istaknutošću i povezanošću svojih činilaca, u svakom doživljaju očituje se ova ontološka trosložnost »u svim očitovanjima ljudskog bića, na svim područjima njegova samoostvarenja...«¹¹ No naročito značajan njen izraz čine »duhovni objektiviteti, kojima kao da je zaustavljen u neku ruku živi tok duševnosti, sapet u ustrajno vrijeme vječitoga 'sada' tako, da se u takvoj svojoj objavi posredstvom svoga prikaza mogu ponoviti odnosno da hoće ponovljeno izazvati doživljaj, kojim je prikazana duševnost izvorno bila otkrivena, zahvaćena, komunikaciji namijenjena.«¹² U umjetnini, koja se tako karakterizira, na naročit se dakle način ukrštavaju sva tri ontološka činioca zazbiljnosti: upredmećujući ljepotnim zorom sadržajnost duševnosti, tj. prozirući njezino duhovno bistvo i dajući mu zamjetni okvir tvarnosti, umjetnik otima duševnost od prolaznosti, iz njezina »vječitog bijega« premješta je u dimenziju bistvenosti u kojoj pripada nerazdjelnim i neotuđivim sveljudskim dobrima. Dok znanstvenik svojim postupcima uspijeva zahvatiti i preko zamjetne tvarnosti predati komunikaciji samo bistvo racionalnih relacija, umjetnik u nadracionalnom medijumu ljepote kroz mirovanje dočarava pokret, kroz statiku umjetnine izražava životnost duše. Tako umjetničko djelo postaje dijalektički spoj inače nesjedinjenih opreka.

⁹ Isto, str. 173.

¹⁰ P. Vuk-Pavlović, *Duševnost i umjetnost*, str. 161.

¹¹ Isto, str. 156.

¹² Isto, str. 139.

Trosložna struktura jedinstvene zazbiljnosti jedan je od momenata u kojima se izražava povezanost monističkih i pluralističkih tendencija u Vuk-Pavlovićevoj filosofiji. Ta se teza problematski prožima sa onom o pluralitetu doživljajnih svjetova koji niču u krilu zazbiljnosti kao ontičkog temelja svega doživljavanja i doživljenoga. Zazbiljnost se, naime, za svakoga pojedinog čovjeka konkretizira u uvjetima (kulturno-povijesnim, društvenim, biološkim itd.) njegove posebne situacije. Kako međutim svaki čovjek »ima i živi svojstveni mu život svoj i ničiji drugi, ničiji tuđi,« a svijet prema Vuk-Pavloviću »stvarno je konkretna zbilja, koja se, plastična, i živi i izživljava i doživljava i proživljava«,¹³ proizlazi da u krajnjoj liniji svaki čovjek sudjelujući u samoostvarenju stvara svoj vlastiti svijet. Pri tome se nužno očituju dinamičke relacije između tendencija koje teže individualizaciji i ograđivanju određenog svijeta nasuprot drugima i onih koje teže komunikaciji i uspostavljanju veza između različitih svjetova, bilo da ovi pripadaju istoj kulturno-povijesnoj epohi ili više ili manje udaljenima. U svakoj takvoj konkretizaciji zazbiljnosti u jednome doživljajno opstojnom svijetu sudjeluju sva tri zazbiljnosna činioca: duhovnost, duševnost i tvarnost; i svaki od njih, prema svojim osobitostima i zakonitosti koja mu je svojstvena, može pridonositi kako uzasebljenju i zatvorenosti nekoga svijeta tako i otvaranju granica prema drugim svjetovima. Premda nema sumnje da i racionalni faktori pridonose komunikaciji među različitim svjetovima, osobito na području znanosti, ipak je, smatra Vuk-Pavlović, presudnija uloga u tome one tendencije koja, kao cjelovito-doživljajna simpatija ili ljubav, teži za razumijevanjem i zbližavanjem između svjetova stvarnih od drugih inteligentnih bića.

Budući da svaka originalna filosofija ima svoje temelje u doživljajnom svijetu konkretnog čovjeka, proizlazi iz pluraliteta svjetova i pluralitet filosofija. Premda supripadnost epohi i prožetost srodnim stremljenjima i zadacima pogoduje izvjesnim podudarnostima svjetova, znadu se ipak, uslijed ličnih osobitosti koje utječu na formiranje filosofije, takve djelomične podudarnosti izraziti u njoj različito, pa i oprečno. Stoga različite filosofije nastaju, smatra Vuk-Pavlović, ne samo u dijahroniji, već i u sinhroniji kulturno-povijesnog procesa.

Teorijom o jednoj trosložnoj strukturiranoj zazbiljnosti, koja se konkretizira u mnoštvu doživljajno uvjetovanih svjetova, ostvario je Vuk-Pavlović originalnu sintezu filosofskog monizma i pluralizma, koja ima reperkusije u ontološkoj problematici, a osobito u tumačenju kulturno-civilizacijskog povijesnog procesa. Kao svojevrсна veza filosofskog monizma i pluralizma može se Vuk-Pavlovićeve filosofije u općem vidu označiti kao monopluralizam. Singularno značenje koje u ovome slučaju ima taj široki termin proizlazi iz originalnog Vuk-Pavlovićevog utemeljenja filosofije u doživljajnoj zazbiljnosti, naročito u njegovim metodološkim stavovima prema kojima, suprotno metodi transcendentne redukcije, razmatra doživljajne totalitete u njihovoj zbiljskoj životnosti otkrivajući analizom u njima nosioce smisla, koji kritičkom sudu uma omogućuju izlaz iz fenomenalnosti putem spoznaje bitnosti zahvativih u struji vremenskoga toka.

¹³ P. Vuk-Pavlović, *Filosofije i svjetovi*, Zagreb, 1969., str. 15.